

דאליזזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

נושא השבוע: **זכר לחורבן**

ההפטרה: "דברי ירמיהו" (ירמיה א')

כ' תמוז תשפ"ד 1535 (שנה כט')

פרשת פנּוּז

"ותקרבנה בנות צלפוזד... ותעמודנה לפני משה ולפני

אלעזר הכהן (כו, א-ב)

"ותקרבנה" - מובא בילקוט שמעוני: "כל אדם כשר שעומד בתוך דור רשע זכה ליטול שכר כולם, כמו נח שעמד בדור המבול, אברהם בדור הפלגה, לוט באנשי סדום, אף בנות צלפוזד זכו ליטול שכר כולם.

ללמדנו באיזו שעה עמדו לפני משה? בשעה שאמרו ישראל: 'ניתנה ראש ונשובה מצרימה', אמר להן משה: והלא ישראל מבקשים לחזור למצרים, ואתן מבקשות נחלה בארץ? אמרו יודעות אנו שסוף כל ישראל להחזיק בארץ".

גם בדורנו שרבו הצרות והרדיפות אחרי לומדי התורה הכפירה בהשם יתברך ובייחודיותה של ארץ ישראל שאינה ככל ארצות העמים ולא רואים סוף לגלות המרה הזו, צריכים אנו ביתר שאת להתפלל על הגאולה ולישועת עם ישראל מהחושך הרוחני שמנסים לכפות עלינו, אולם יהודי מאמין אינו מתייאש ואינו מרפה ומבקש גאולה ברחמים בכל יום והגאולה בא תבוא ופתאום יבוא האדון אל היכלו במהרה בימינו אמן **ויאמר ה' אל משה עלה אל הר עברים הוזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני**

ישראל" (כז, יב)

משה רבינו התאוה להיכנס לארץ ישראל בכל מאודו, אולם הקב"ה מצוה עליו לפני מותו לעלות אל הר עברים ולצפות ממנו על ארץ ישראל ולראותה רק מרחוק כי אין לו רשות להיכנס אליה. ולמה נקרא "הר העברים"? לפי שנמצא על מעברות הירדן משם יעברו ישראל ויכנסו לארץ (רמב"ן). משה רבינו מתחנן להיכנס כיוון שאין הוא רוצה להפסיד את המצוות שאפשר לקיים רק בארץ ואנו שגרים בארץ ישראל נייקר ונעריך את הזכות הזו שנפלה בחלקנו שהיא תלויה בעברנו ומורשתנו ולכן אנו מתאבלים על חורבן בית המקדש ממנו ירד שפע הרוחני והגשמי וקול התורה יצא ממנו לכל העם ומבקשים בכל יום ויום על גאולת העם והארץ ובזאת אנו מראים לקב"ה כמה אנו משתוקקים לראות בבנינו ושכולם יכירו כי ה' הוא האלוקים בשמים ובארץ, וכשבשמים רואים זאת, גאולתם של ישראל בוא תבוא.

לשתוק – כדי לא לבייש

מעשה שהיה

אני עובדת בכירה בעמותה של חסד ואנו צוות העובדים שליחים לסייע לנצרכים. במסגרת העבודה אנו נתקלים בהמון סוגי אנשים הזקוקים לעזרה

מסיבות שונות ואנו משתדלים לשרת אותם באמונה ובשמחה תוך נתינת הרגשה טובה כי אף אחד לא אוהב להיות נזקק. יום אחד הגיע אלינו למשרד שאול (שם בדוי), הוא ביקש הלוואה מסוימת וגם מענק כספי וסיפר על חייו בפשטות מהולה ביגון. לשאול היו 11 ילדים, לגדול מלאו 14 לא מכבר והוא מנסה לפרנסם בעמל כפיו. "אבל מה, גברת פקידה זה קשה את יודעת, האישה לא עובדת ולא מתפקדת בבית, חלשה כל היום... והילדים צריכים להכין שעורי

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 7:38 - 7:43 * סוף זמן ק"ש 8:39 - 8:37:

יציאת ש"ת: 9:06

יציאת שבת: 8:13

כניסת שבת: 7:23

בית באיזשהו מקום ויש לנו רק שני חדרים, והשולחן בסלון עמוס בבגדים מכובסים שהיא לא הספיקה לקפל, אז מה אני עושה, גברת פקידה....?" סיפר בעיניים דומעות, "אני קם בשעה 5:00 בבוקר ורץ להתפלל וללמוד שיעור יומי, אח"כ אני חוזר הביתה ומארגן את הילדים, מכין להם כריכים ממה שיש.... ואח"כ אני הולך לעבודה. במה אני עובד? אני עובד בעבודת כפיים באיזו מאפיה וגם במכולת קצת ובזמנים מאוד לחוצים יש לי תפקיד אצל הירקן, ככה אני מתפרנס". שאל הצליח לגרוף את מלוא תשומת ליבנו... איש העמל לפרנסתו ועושה הכל על מנת שילדיו לא ישקעו ברעב בלתי פוסק, אכשהו מצליח לתחזק את הבית אבל זקוק לתמיכה וסיוע.

הסיפור נגע מאוד לליבי והלכתי לדבר עם המנהל באופן אישי, החלטנו לסדר לו הלוואה בסדר גודל שלא היה עדיין במשרד. שאל היה מאושר, הקמטים בפניו התיישרו, הוא ברך אותנו בברכות חמות ופתאום נעצרו הברכות: "רגע גברת, את אומרת שזה בעצם הלוואה, ומה עם מענק?" נכנסתי שוב למנהל כדי לבדוק אם יש לו זכות לקבל מענק כלשהוא אבל בסה"כ הוא הרוויח טוב. "אבל גברת פקידה אני בקושי מסתדר" השיב בעיניים מלאות מצוקה.

אמרתי לו שאעשה כמיטב יכולתי וביקשתי ממנו שישוב למחרת. הוא הזמין לביתו מספר פקידות כדי שיראו שהוא דובר אמת, הפקידות אכן ביקרו בביתו ואני קיבלתי דיווח שהימם אותי: בגג היה חור ממנו דלפו מים, הקירות היו מלאי טחב, גם האם לא נראתה מי יודע מה בתפקוד.... החלטנו פה אחד שאת כספי המעשר נתרום לו וכך הזמנו מיוזמתנו בעל מקצוע שיסדר את הגג, והרגשנו שאנו עושות משהו ולא רק יושבות בעבודה משרדית קרה.

תקופה של חצי שנה לא נפרדנו משאול, המשכנו ללוותו ולסייע לו ככל יכולתנו, אף המנהל התאמץ מאוד עבורו והשיג אישור מיוחד כדי לתת לו מענק שיעמיד אותו על הרגלים. כולנו נשמנו לרווחה כששמענו על המענק המיוחד כי העיקר הוא הסוף הטוב ובפרט לאחר המאמצים הרבים שהשקענו בו ובמשפחתו. היה זה בסוף תקופת הקיץ ופקידות המשרד יצאו לחופשה, מאחר ויש לי הורים בצרפת תכננו לבלות אצלם את ימי החופשה, הזמנו טיסה דרך חברת תיירות שהטיסה בקבוצה זולה יותר וזולה. למעשה זו חברה שמארגנת ימי נופש ותיירות אליו נוסעים רק העשירים מהציבור החרדי שיכולים להרשות לעצמם להשקיע סכום עצום בחופשת פינוקים. בשעה היעודה נסענו לשדה התעופה ופגשנו את אנשי הקבוצה. כשהגיע הזמן הודיע המדריך שיש לעלות למטוס, תוך כדי כך שמעתי אותו רוטן: "הם עוד לא הגיעו? אני לא יכול לעכב את המטוס בגללם". "הו, סוף סוף הגעתם?" נשם המדריך לרווחה. ואני שנגשתי למדריך כדי לשאול שאלה, נפגשתי במבטי ב..... שאול! לא הצלחתי לדבר מרוב הלם, שאול ואשתו ניצבו מולי כאילו היו אילמים, אח"כ הוא התאושש, "הי שלום, מה את עושה כאן?" שאל. "אם אתה כאן, אז למה שאני לא אהיה בעצם...." כך עמדנו אחד מול השני שהוא אינו יודע היכן להניח את עיניו, ואשתו היתה נראית מבושת מאוד. "אז אם את כאן גם לי מותר, בעצם" אמר בהקלה. "אני מצטרפת רק לטיסה" חשתי בצורך העצום להשיב לו.

אח"כ הלכתי למקומי והתחלתי לבכות, בעלי נבהל לא מבין מה עובר עלי. סיפרתי לו את הסיפור של שאול "תאר לעצמך שבן אדם משקר לך, הוא ניצל אותנו, לקח את כספנו וחסך אותו למטרות אחרות". לאחר שחזרנו מהחופשה שאל אותי בעלי "ומה את הולכת לעשות עכשיו?". "אני מתכוונת לספר במשרד את האמת" השבתי נחרצות. "אני לא בטוח שזו הדרך הנכונה מבחינת ההלכה" השיב. "למה?" נזעקתי. "משום שאדם שמעדיף לנסוע לחופשה ולא לנצל את הכסף לצרכים חיוניים הוא למעשה אדם מסכן מסתם אדם שאין לו, הדרך הנכונה לעזור לו היא להדריך אותו איך להשתמש בכסף ולוודא שיש גוף סוציאלי שמפקח על ההוצאות והכנסות שלו, אך אני לא חושב שמותר לבייש אותו, זה לשון הרע ובפרט שבתשעה

באב חרב ביהמ"ק בעבור לשון הרע ושנאת חינו". למרות הקושי חסמתי את לשוני, כשהגעתי לעבודה קידם אותי המנהל בחיור ואמר "הצלחתי לסדר לשאול את המענק...." אך אני לא חייכתי, בארבע עיניים סיפרתי לו דברים כהווייתם ועוד באותו יום הוא ערב את הגורמים המתאימים כדי לעזור לשאול באמת. שאול הגיע למשרד מבויש והיה בטוח שיקבל את המענק בגערות אבל גילה פקידות אנושיות. המנהל קיבלו בסבר פנים יפות והביא לו את המענק כשכולם שמחים מלבדי. לפני שהלך אמר לי: "תודה!" ידעתי שהתודה הזו באה תמורת ההדרכה לה זכה כיצד לנהל את עניני הכספים בביתו ותמורת הכבוד שכיבדתי אותו בשתיקתי.

הלכות זכר לחורבן

פינת ההלכה

א. משחרב בית המקדש תיקנו חכמים שבאותו הדור (ש"ע אור"ח סי' תקס"א) שבכל דבר שמחה [כדלהלן] צריך לעשות זכר לחורבן הבית שנאמר (תהילים קלז, ו): "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" (ש"ע ס"ב, משנ"ב ס"ק א').

ב. הבונה בית צריך לשייר אמה על אמה ללא צבע [טיח חשוף] בקיר הפנימי של הבית כנגד פתח הכניסה (ש"ע ס"א). הקונה בית מאחר והוא כבר צבוע [אע"פ שכעת הוא צובע שוב] אינו חייב לקלף אמה על אמה (עין ש"ע סס, ילקו"י ארבע תעניות סי' תקס"ב וכן דעת הרש"ל עובדיה יוסף והעם מס' ירופיס), והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה (ילקו"י וכן דעת הרש"ל עובדיה יוסף ועוד שם מחמירים בזה מעיקר הדין כחור לזיון למר"ן בן זיון אבא שאול בח"ד פ"ל ס"א, פסקי תשובות לגאון שמה רבינוצין סי' תקס"א, משנ"ב ס"ק ד, כה"ח ס"ק יז ועוד).
ג. הגר בדירה שכורה אינו חייב לקלף אמה על אמה (וע"פ האמור בסעיף קודם, יל"י שם עמ' תקע"א-תקע"ב), על כל פנים המחמיר לעשות כן תבוא עליו ברכה (ילקו"י שם עמ' תקע"ב ויש סוברים שיש לעשות כן מעיקר הדין כהגר"ש אלשיך, פסקי תשובות ס"ג ועוד) מכל מקום צריך לבקש רשות מבעל הבית כיוון שאינו רשאי לקלקל בית שאינו שלו ללא רשות הבעלים ואם הבעלים מתנגד אינו צריך לעשות כן (ילקו"י ופסקי תשובות סס).
ד. יש אומרים שבבית כנסת אין צריך להשאיר אמה על אמה (מגן אברהם סי' תקס"ב, פרי מגדים באשל אברהם ס"ק ב, משנ"ב בדוא"ה ש'אין צונים לעולם, כה"ח סופר ס"ק ב, פסקי תשובות סס).

ויש חולקים ואומרים שכל"ש בבית כנסת צריך להניח אמה על אמה כיון שרבים רגילים לבוא לשם וצריך יותר היכר (ש"ת למהר"ם מרוטנבורג, ש"ת יוסף אומץ יושפ"א סי' תתל"ב) וכן מצד הרשל"צ יצחק יוסף (ילקו"י סי' תקס"י הערה י בסוף). אבל בחזון עובדיה ארבע תעניות לרש"ל עובדיה יוסף הביא את 2 הדלים ללא הכרעה). אך בזמננו לא ראינו שמשירים אמה על אמה בבית כנסת (אולי ההלכה התפילה לרב אהרן זכאי סי' יט ס"ב).
ה. דין של בתי מדרש, תלמודי תורה, ישיבות ושאר בנינים של מצוה תלוי במחלוקת לענין בית כנסת [בסעיף הקודם] (שלמנהג בדורה, מגן אברהם, וסיעתם אין צריך לשייר אמה על אמה - פסקי תשובות ס"ו ואילו ליקו"י יוסף צריך לשייר אמה על אמה - ילקו"י עמ' תקע"ח).

ו. שיעור "אמה על אמה" שצריך להשאיר (ש"ע סי' תקס"א), הוא על 48 ס"מ על 48 ס"מ (עכ"פ הגר"ח נאה בשיעור אמה כמבואר בקיצור ילקוט יוסף סי' תל"ס"ד, פסקי תשובות סי' תקס"ב) וצריך שיהיה ריבוע ולא ארוך וצר [אף שיש בשטחו כמו שטח של אמה על אמה] (ילקוט יוסף שם ס"ז, פסקי תשובות סס).
ז. מיקום "אמה על אמה" יהיה בקיר מבפנים כנגד הפתח (ש"ע ס"א סס) כדי שיראה אותו מיד שנכנס לבית ויזכור החורבן ויתאבל עליו (כה"ח סי' תקס"ד) מ"מ כשלא מתאפשר ישייר מצד הפתח (ש"ת אור לזיון לגר"ב אבא שאול ח"ג פ"ל ס"א).

ח. תיקנו חז"ל שהעורך שולחן לכבוד האורחים, מחסר ממנו מעט, באופן שמניח מקום פנוי בלא צלחת מן הצלחות הראויות ליתן שם (ש"ע סי' תקס"ב) אולם בזמננו שאין סדר מסוים בשולחן כפי שהיה בזמנם וכשחיסרו איזה פרט מהסעודה היה החיסרון ניכר, וגם אם הניח מקום פנוי לא יהיה ניכר (כה"ח סי' תקס"ב יח) ועוד משמע שמדובר בסעודות גדולות ולא בסעודות הרגילות שלנו (ילקו"י ס"ב). על כל פנים טוב בכל זאת להשאיר מקום פנוי בלא קערה כדי שיהיה היכר קצת ויכוון עליו שיהיה זכר לחורבן (כה"ח סס) אולם בשבת, יום טוב ופורים וכדו' אין צריך לזה (ילקו"י ס"ג).

ט. תיקנו חז"ל שאשה שעונדת תכשיטים מכסף או מזהב תשייר חלק מהתכשיטים ולא תענוד את כולם עליה (ש"ע ס"ב סס) אך כיום רוב הנשים אינן עונדות תכשיטים מלאים כמו שהיה נהוג אז וממילא אין צורך להקפיד בדין זה (ילקו"י שם עמ' תקע"ט).

י. תיקנו חז"ל שחתן שמתחתן ייתן אפר בראשו במקום "הנחת התפילין" בזמן החופה זכר לאבלות ירושלים (ש"ע סי' תקס"ב, ש"ע אבה"ע סי' סה ס"ג) אך לא נהגו בזה כיום, אלא נוהגים שהחתן שובר כוס לאחר שבע ברכות שבחופה (הגר"א אבה"ע סי' סה ס"ג ובאור"ח סי' תקס"ב, ילקו"י ס"ב, חזו"ע עמ' תל"ב).

יא. מנהג שבירת הכוס בגמר שבע ברכות שתחת החופה נועד כדי שיתעצבו על חורבן בית מקדשנו

ולעלות את ירושלים על ראש שמחתנו (הרמ"א אור"ח סי' תקס ס"ב, הרמ"א אבה"ע סי' סה ס"ג) [ואין בזה משום "בל תשחית" כיון שעושים כן לרמז ומוסר למען ישימו לב (משנ"ב סי' תקס ס"ק טו)] וקודם שבירת הכוס אומר החתן "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" (עיין שו"ע סי' תקס סס, נספאין כהלכה סי' ג). ולכן לא יאמר הקהל לחתן "בסימן טוב" או "מזל טוב" אחרי ששובר את הכוס שהרי זה זכר לחורבן (ילקו"י ארבע תעניות סי' תקס ס"ד, ילקו"י שו"ע שמהות ח"א פ"א ס"ב, נספאין כהלכה סי' יג ס"א). ואם רוצים הקהל לומר "מזל טוב" ימתינו עד סיום החופה ואז יאמרו "מזל טוב" באופן שלא יראה שאמירת מזל טוב קשורה לשבירת הכוס (ילקו"י סס).

יב. גזרו חכמים שלא לגנון בכלי שיר ובכלי זמר לשמוח בהם ואסור לשומעם מפני החורבן, ואפילו שירה בפה ללא כלי זמר אסורה.

וכבר נהגו כל ישראל להקל לשיר בפה דברי תשבחות או שירי הודאה לה' וזכרון חסדי הקב"ה (שו"ע סי' תקס ס"ג) ולצורך מצוה כגון: חתונה (הרמ"א סס), בר מצוה, ברית מילה, שבע ברכות וכדו' (ילקו"י סי' תקס ס"ג) הכל מותר אפילו עם כלי שיר (הרמ"א סס).

יג. בזמננו מעיקר הדין נהגו להקל לשמוע מטיפ או רדיו וכדו' שירות ותשבחות לה' יתברך אף שהם מלווים בכלי נגינה, ואף במנגינה בלבד ללא שירה מקילים ובפרט אם מתעורר ע"י זה לעבודת ה' (ע"פ שו"ת יח"ד לרש"ל עובדיה יוסף ח"א סי' מה, חזו"ע לרש"ל עובדיה יוסף ארבע תעניות עמ' קנא, ילקו"י לרש"ל ינחם יוסף ארבע תעניות עמ' רו-כח סי' יג-יד).

הטעמים: משום ספק ספקא שמא ההלכה כדעת רוב הפוסקים שלא לאסור לשמוע אלא בזמן ששוחים יין, ואם נרצה לומר שההלכה כדעת הרמב"ם שאוסר בכל אופן, או שמא ההלכה כדעת ס' "חלקת יעקב" שיש להתיר שמיעת כלי נגינה דרך הרדיאוטיפי הואיל כשגזרו חז"ל לאסור כלי זמר לא היו כלים אלו בעולם ופנים חדשות באו לכאן ולכן אינם נכללים בגזרת חז"ל (שו"ת יח"ד סס, משנ"ב תפארת סי' תקס ס"ק 14).

אבל לשמוע שירה עם כלי שיר ממש כגון: בהופעה חיה, אפילו שאלו שירות ותשבחות לה' יתברך אין להקל, מכל מקום יש ללמד זכות על כך עקב חולשת הדורות והעצבים הרופפים ושמיעתם מחזקת את הנפש ובפרט לאנשים הנוטים לעצבות, וכל זה בשירי קודש המעוררים את הלב לעבודת ה' ויראת שמים (פסקי תשובות סי' תקס ס"א, אור לזיון ח"ד פ"ל ס"ג).

ולילדים עד גיל מצוות יש להקל בכל האופנים (אור לזיון סס) ומותר ללמוד מוזיקה לצורך בכל גיל (פסקי תשובות סס).

וכל ההתירים הנ"ל הם רק למשך כל השנה אבל בימי בין המצרים ובספירת העומר העמידו הפוסקים על הדין המקורי שאסור לשמוע שירים עם כלי שיר בין ברדיו, בטיפ ובשידור חי בהופעה (ילקו"י ארבע תעניות עמ' רח ס"ד, חזו"ע ארבע תעניות עמ' קנא ס"ד).

יד. הרוואה את מקום בית המקדש בחורבנו [כיפת הסלע [הזהב] שעל הר הבית או הכותל המערבי (חזון עובדיה ארבע תעניות עמ' תלח)] חייב לקרוע (שו"ע אור"ח סי' תקסא ס"ב) כדין אבל על מתו (ע"פ שו"ע ס"ד).

טו. קריעה זו יש לעשות כל פעם מחדש כשבא לכותל המערבי, אם חלפו 30 יום מהפעם האחרונה שהיה, ואם פחות מכך אינו צריך לקרוע (שו"ע ס"ה) [אפילו שבפעם האחרונה לא קרע כי היה זה ביום שלא קורעים כחול המועד וכדו' וכעת שהגיע לפני 30 יום אינו קורע] (דרכי הלכה לגר"מ אליהו עמ' תעז).

הגר בירושלים [שבאזור החומות] לא חייב לקרוע, אפילו שמגיע לכותל לאחר 30 יום מביקורו הקודם (משנ"ב ס"ק יז), מכל מקום הגר בירושלים בשכונות החדשות רבים נהגו להקל שלא לקרוע והמחמיר לקרוע תבוא עליו ברכה (חזו"ע עמ' תלט, ילקו"י ס"ט, עיין בפסקי תשובות סי' תקסא ס"ג-ד).

טז. אם הגיע לכותל בשבת, ביום טוב (חזו"ע עמ' תלט-תמ, ילקו"י ס"ז, פסקי תשובות ס"ג), בחול המועד אין לקרוע (חזו"ע עמ' תמ, אור לזיון סס, ילקו"י ס"ז, מנחת שלמה ח"א סי' עג).

יז. החיוב לקרוע הוא על כולם כולל הנשים (ילקו"י ס"ט, פסקי תשובות ס"ד) אבל קטנים [פחות מגיל מצוות] פטורים ואין חייבים לחנכם לכך (פסקי תשובות סס). גדול [מגיל 13] הסמוך על שולחן אביו [=הבגדים שייכים לאבא] הנכון שיבקש ממנו רשות בפירוש כדי שיוכל לקרוע (ילקו"י ס"ה ט).

עיוור אינו חייב לקרוע [שהרי זה תלוי בראיה] (ילקו"י ס"ב, חזו"ע עמ' תמ, שו"ת איז אליעזר ח"ט סי' לט).

יח. הקריעה צריכה להיות בעמידה (שו"ע ס"ד), וקורע טפח (8 ס"מ) בצד שמאל [ואם קרע בצד ימין אין זה מעכב (בית מועד לגר"פ קורח ח"ב פ"ה ס"ה)] באזור הלב (משנ"ב ס"ק יג, כה"ח ס"ק כב). הקריעה ביד (שו"ע ס"ד) ולא בכלי (משנ"ב ס"ק יב) כגון: מספרים, סכין וכדו' [אבל מותר לעשות פתח בכלי ואז קורע ביד] (חזו"ע אבולת א'). הקריעה בחולצה בלבד [ולא בגופיה] בסוודר בג'ט וכדו' [לקו"י ס"י, פסקי תשובות ס"ה, תשובות והנהגות לגר"מ שטרנבוך ח"א סי' שלח ועוד]. הקריעה אינה מתאחה לעולם (שו"ע ס"ד), אבל יכול לחבר על ידי סיכת בטחון (ילקו"י סס) או לתפור תפירות גסות באופן שלא מתאחה (משנ"ב שו"ע סס).

אשה הקורעת תקרע בצנעה שלא לפני אחרים ומיד תסגור את הקרע בסיכת בטחון משום צניעות (ילקו"י ס"יב) [ואם אין לה בגד מתחת ואין לה סיכת בטחון לסגור - לא תקרע משום צניעות] (ד.ע.).